

УДК 930.1(477)«20»:352.07(477.43/44)«1870/1917»

Щербанюк Д.Г., Мельничук О.А. Міське самоврядування на Поділлі (1870-1917) в сучасній українській історіографії // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вип. 29. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – С.100-109.

Дмитро Щербанюк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
аспірант (Україна)

Олег Мельничук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
доктор історичних наук, професор (Україна)

Міське самоврядування на Поділлі 1870-1917 рр. в сучасній українській історіографії

Анотація. У статті проаналізовано сучасну українську історіографію з проблем діяльності органів міського самоврядування на Поділлі у другій половині XIX - початку XX ст. Більш детальному аналізу піддано праці, що стосуються Поділля означеного періоду. Наукові розвідки, присвячені іншим регіонам або ж виконані у загальноукраїнських масштабах, описані більш поверхово. У результаті зроблено висновок про недостатню розробку українськими вченими означеної теми, що слугуватиме завданням для подальших досліджень авторами цієї проблематики.

Ключові слова: історіографія, міська дума, міська управа, міське самоврядування, Поділля, реформи.

Дмитрий Щербанюк

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
аспирант (Украина)

Олег Мельничук

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
доктор исторических наук, профессор (Украина)

Городское самоуправление на Подолье 1870-1917 гг. в современной украинской историографии

Аннотация. В статье проанализирована современная украинская историография по проблемам деятельности органов городского самоуправления на Подолье во второй половине XIX - начале XX в. Более детальному анализу подвергнуто труды, что касаются Подолья определенного нами времени. Научные исследования, посвященные другим регионам, или же выполненные в общеукраинском масштабе, описаны более поверхностно. В результате сделан вывод о недостаточной разработке украинскими учеными обозначенной темы, что будет служить задачей для дальнейшего исследования авторами этой проблематики.

Ключевые слова: Историография, городская дума, городская управа, городское самоуправление, Подолье, реформы.

Dmytro Shcherbaniuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University,
postgraduate student (Ukraine)

Oleh Melnychuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University,
Dr (History), Professor (Ukraine)

City Self-Government in Podillia 1870-1917. in modern Ukrainian historiography

The article analyzes contemporary Ukrainian historiography on the problems of the activities of the bodies of city self-government in Podillya in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. A more detailed analysis of the work related to the Podillya of this period. Scientific investigation devoted to other regions, or performed on the national scale, had been described more superficially. As a result, the conclusion is drawn about the not enough development by Ukrainian

scientists of this topic, which will serve the purpose of further researches by the author of this issue. The description of historiography begins with an overview of the works that investigated the problem of the methodology of history. The works shown here can be considered the first researches of such a direction in the Independent Ukraine. Then there is a description of the works devoted to certain Ukrainian regions that at that time were the constituent parts of the Russian Empire.

The period of the reign of Alexander II is characterized by general modernization processes in the Russian Empire, part of which was the Podillya province. In modern Ukraine, similar transformations are under way. There is a reform of decentralization of power and in this context, it would be advisable to turn to the historical experience of officials of the nineteenth century. In 1870, the reform of municipal self-government began. Since then, cities have considerable freedom in dealing with economic and humanitarian problems. In February 1917, the Russian Empire fell, therefore, the old municipal forms ceased to function and new forms began to emerge. This is due to the chronological framework of our study.

Key words: historiography, city дума, city executive, city self-government, Podillya, reforms.

Реформа з децентралізації, що розпочалася в Україні з 2014 року, передбачає передачу повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування, сьогодні вже має свої перші позитивні результати. Новостворені об'єднані територіальні громади, завдяки отриманим повноваженням, спроможні самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Однак попереду ще багато не вирішених концептуальних питань. Допомогти у цьому може звернення до історичного досвіду функціонування в Україні органів місцевого самоврядування. Надзвичайно корисним у цьому плані є період другої половини XIX ст., коли, внаслідок проведених в Російській імперії реформ, інститут місцевого самоврядування отримав потужний імпульс для свого розвитку.

Метою нашої статті є аналіз сучасної української історіографії з проблем функціонування місцевого самоврядування на Поділлі у другій половині XIX - початку XX ст.

Початок сучасній українській історіографії був покладений одночасно з відновленням української державності. У нових умовах, коли історія перестала бути марксистською та буржуазною, перед дослідниками постали нові можливості. Методологічний інструментарій історика перестав вичерпуватися догматами марксизму-ленінізму. Це дозволило по-новому подивитися на існуючі наукові проблеми. На початку 1990 р. в Україні з'являються нові праці з методології. До них можна віднести розвідку О.П. Реєнта [32] щодо проблемних питань історії України та шляхів її подолання. Серед таких питань: дослідження процесів урбанізації, утворення в містах нових соціальних груп, причини «Великих реформ», вплив на них регіонального фактору та зміни принесені ними.

Методологічні засади історіографії викладені в роботах Л.О. Зашкільняка [17; 18]. Автор аналізує проблему пошуку методологічних орієнтирів вітчизняними істориками. Підтримується твердження про обмеженість окремих українських істориків у їх методологічному інструментарії. Серйозним дослідженням стану української історіографії та її завдань є праця О.А. Удада. У ній автор здійснює пошук нових форм методології та проблематики [41].

Серед нових тенденцій в історичній науці потрібно також розглянути розвиток історичної урбаністики та регіоналістики. Урбаністика у радянські часи розглядалася як: 1) суто історія міст; 2) складова частина соціально-економічної, рідше культурної історії держав чи територій. У незалежній Україні окреслився курс до відновлення комплексного дослідження міст. Міста розглядаються як комплекс соціальних, економічних, культурних, гуманітарних факторів. Проте, навіть за наявності значного доробку з історії міст України, методологічний та історіографічний аспекти залишаються недостатньо розвиненими. Є проблеми з датуванням міст, з самим визначенням поняття міста і таке інше.

Що стосується регіоналістики, то ця галузь значною мірою зв'язана з історичним краєзнавством. Проте регіоналістів цікавлять сутнісні особливості регіонів, їх специфіка, що виявляються у колонізаційних, міграційних, модернізаційних, соціальних, демографічних, екологічних та інших процесах на визначеній території. У контексті розвитку цих галузей варто зазначити найвідоміші видання, на сторінках яких висвітлюються проблеми локальної історії, серед них: «Краєзнавство», «Місто: історія, культура, суспільство...», «Регіональна історія України».

В означеній сфері слід виокремити дослідницю Я.В. Веременич, яка є автором багатьох праць з вітчизняної урбаністики. Виходячи з порушеної нами теми, означимо найголовніші для нас. Висвітленням питання територіальної організації присвячені кілька праць. Монографія «Територіальна організація в Україні» [3] пропонує теоретико-методологічний ракурс дослідження територіальної організації на українських землях, з акцентом на відносинах центр-периферія та різних проявах регіоналізму. На основі методологічних підходів усталених для регіоналістики, простежено еволюцію адміністративно-територіального поділу і особливостей їх управління. Здійснено спробу осмислення невдалого досвіду адміністративних реформ, висловлюються пропозиції щодо можливих напрямів оптимізації територіального устрою. Праця «Адміністративно-

територіальний устрій України» [2] описує теоретико-методологічні проблеми, пов'язані з осмисленням досвіду територіальної організації українських земель, виробленням підходів і концепцій дослідження регіональної специфіки. Автор пропонує власну схему періодизації адміністративно-територіального устрою, удосконалену систему базових термінів. У першій частині праці простежено процес формування й структурування українського геокультурного простору від часів Київської Русі до початку ХХ століття, зокрема, й окресленого нами періоду.

Проблеми заснування міст і методології їх вивчення висвітлені в праці «Міська історія України» [4]. У виданні вміщено інформацію про дати заснування населених пунктів, які усталені в історичній науці та представлені в енциклопедичних виданнях, довідниках й інтернет ресурсах. Відомості подані у вигляді таблиць ілюструють відсутність єдиних критеріїв та методик у вирішенні питань їх заснування. Праця містить ґрунтовну вступну статтю, присвячену висвітленню теоретико-методологічних проблем міської історії, та авторські рекомендації щодо методики літочислення міст і селищ міського типу України

У монографії «Історична урбаністика в Україні...» [6] висвітлюються проблеми концептуалізації міської історії як наукового напрямку, порушується широкий комплекс теоретико-методологічних проблем сучасного містознавства – від визначення поняття «місто» і критеріїв типологізації міст до простеження еволюції міської традиції на вітчизняних теренах. Пропонується авторська методика удосконалення практики міського літочислення. В одній з останніх своїх статей автор описує різницю між регіоналістикою та краєзнавством [5].

Щодо функціонування інституту самоврядування на Поділлі, то ця проблема не знайшла широкого висвітлення у науковій літературі. У цьому контексті значний інтерес для нас становить монографія О.Ф. Мельничук [22], що стала підсумком захищеної нею кандидатської дисертації «Адміністративний апарат та органи місцевого самоврядування Подільської губернії в другій половині ХІХ століття». У третьому розділі монографії розглядаються юридичні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування в містах Поділля, зокрема й питання міських реформ. У цьому тематичному розрізі автором підготовлено статтю, присвячену реалізації виборчого права на Поділлі за міським положенням 1870 р. [21]. У статті описані регіональні та соціальні особливості проведення виборів, їх механізм. Піддані критиці майновий ценз, а також голосування через курію, через які значна частина міщан були позбавлені права голосу. Автор знайомить дослідника з хронологією запровадження реформи в містах Поділля. Питання розвитку державних установ Подільської губернії означеного періоду досліджував також А.Ю. Скрипник [33]. Описуючи історію становлення місцевого самоврядування у Східному Поділлі, місцевим муніципалітетам приділяє увагу і С.Д. Гальчак [7]. Він стверджує, що за рахунок дум та управ уряд звільнявся від турбот про міське господарство. При цьому структури продовжували виконувати свої традиційні функції зі збору податків і виконання повинностей.

Комплексне дослідження міст Подільської губернії представлено у дисертації С.М. Єсюніна «Міста Подільської губернії у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.: соціальна інфраструктура, адміністративний та економічний аспекти» [14]. Праця комплексно досліджує основні принципи розвитку міст Поділля. Розкриває головні містоутворюючі фактори (адміністративний, економічний, соціальний). Аналізуються зміни, пов'язані з кількістю міст, їх правового статусу, етнічного складу та економіки. Основну увагу акцентовано на військово-стратегічному поступі міст, розвитку інфраструктури та торгівлі. Автором пропонується періодизація соціально-економічного розвитку міст, подається їх класифікація та типологізація. С.М. Єсюнін є також автором статей, в яких розглядається широке коло питань, пов'язаних з міським самоврядуванням Поділля, серед них: громадське управління містами; культурно-освітнє середовище; медичне забезпечення міст тощо[15].

Історію міста Вінниці, починаючи з контрреформи 1892 р., у своїй монографії простежила Т.Р. Каросва [19]. Автором було проаналізовано значну кількість архівних матеріалів, що розкривають діяльність місцевого муніципалітету з модернізації усіх сторін міського життя.

Про органи міського самоврядування Вінниці в одній із своїх статей розповідає Н.І. Стрельбицька [37]. Описуючи розвиток міста в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, автор дійшов висновку про значний внесок міських властей у даному процесі. Наголошується, що нинішньому самоврядуванню є чого повчитися у своїх попередників. Схожі статті описують діяльність органів самоврядування міст Могилів-Подільського [38] та Бару [36]. Також нею розглядаються питання соціального захисту інтересів населення муніципалітетами в масштабі Правобережної України [35]. Окрім того, темою її досліджень є питання участі поляків у міському самоврядуванні Поділля [39]. У цьому контексті проаналізовано джерельну базу діяльності органів місцевого та міського самоврядування [34].

Вагомим кроком у дослідженні міських процесів була конференція: «Міста і містечка Поділля». Учасниками була висвітлена значна кількість епізодів з історії подільських населених пунктів. Зокрема й в означеному нами періоді. Вінцем праці науковців став збірник, до якого увійшло 60 статей. Матеріали конференції представлені за хронологією подій та згруповані за тематикою [23].

Однією з найновіших праць з історії Подільських міст є стаття С.О. Добржанського «Від найбільшого повітового міста до губернського центру...» [13]. Автор аналізує причини зростання Вінниці до рівня центру губернії. Серед інших напрямів описана й діяльність самоврядних органів.

Проблема міських реформ у масштабі всіх українських губерній представлена у монографії В.П. Горбачова «Міська реформа 1870 року в Україні», яка на сьогодні є чи не найповнішою працею з цієї проблематики [9, 10]. Автором використана значна кількість архівних та статистичних даних, проте бракує історіографії. З деякими оцінками можна не погодитися. Наприклад, однією з головних причин відстрочення запровадження міського положення на Правобережжі автор називає етнічну (значну кількість неросійського населення). Поряд з цим, ігноруються такі чинники як: збереження певних демократичних традицій, а також відносно недавня маґдебургія в цьому краї.

Дещо багатшою є регіональна історіографія з проблеми. Так, Т.О. Щерба досліджував питання впровадження міського положення 1870 р. на Правобережній Україні [47, 48, 49]. Ним описані проблеми пов'язані з етнічними особливостями краю. Стверджується, що на Правобережжі проходила межа осідлості, в якій проживало багато євреїв, які, звісно, претендували на потрапляння до муніципалітетів. Згідно положення 1870 р. не православних в міських думах могло бути не більше 1/3 від загального її складу [49]. Автор показує пропозиції по вирішенню такого питання різними уповноваженими чиновниками імперської адміністрації.

Міста Правобережжя у другій половині XIX ст. також досліджував А.О. Гуменюк [12]. М.В. Білоконь у своїй монографічній праці [1] здійснює ґрунтовне дослідження юридичних аспектів міських реформ. Проаналізовано зміст законодавчих актів, пов'язаних з цими перетвореннями. Показані успіхи контрреформи 1892 р., але й наголошується на скороченні каденції дум і управ. Праця опирається на матеріали Лівобережжя та носить історико-правовий характер.

Значної уваги заслуговує монографія Д.М. Чорного [44]. Автором здійснено масштабну працю з дослідження різних аспектів міського життя п'яти губерній: Полтавської, Чернігівської, Харківської, Таврійської та Катеринославської. Хронологічно охоплено період з кінця XIX століття й до початку Першої світової війни. Основна увага зосереджена на: демографічних і міграційних процесах; соціальній та національній структурі; регіональній специфіці розвитку економіки та її впливу на повсякдення й формування самосвідомості. Території віднесені автором до Лівобережжя відрізняються від загальноприйнятих. Показана політика муніципальних органів.

Ю.О. Нікітін [25] досліджував особливості формування та діяльності органів самоврядування міст Лівобережжя і Слобожанщини, основні джерела наповнення їх бюджетів і виконання загальнодержавних потреб містами. Автор вивчав також напрямки і методи роботи муніципалітетів спрямованих на комунальну власність і гуманітарну справу.

Особливості міського життя Середньої Наддніпрянщини досліджувала Т.М. Плаксієв [26]. Досліджуючи управлінські структури міст після 1892 р., вона погоджується з твердженням про реакційний зміст тогорічної реформи. Також підтверджуються думка про посилення ролі дворянства та великої буржуазії у самоврядних органах міст.

Цікавою, на нашу думку, є стаття В.С. Шандри «Формування бюрократії в Правобережній Україні (XIX - поч. XX ст.)» [45]. У ній здійснено ґрунтовний аналіз складу чиновницького апарату Правобережжя, акцентується увага на колоніальній направленості дій царської адміністрації у регіоні. Автор торкається питання впливу міських положень на формування органів влади.

Хорошим прикладом дослідження історії міського управління на регіональному рівні слугує праця О.М. Марченка [20]. Автором були проаналізовані матеріали, що відносяться до минулого Катеринославської, Херсонської і Таврійської губерній. Основна увага зосереджена на реформі 1892 р. в Одесі. Досліджені як процес виборів, так і коло виборців, їх соціальний склад. Висвітлено функції міських муніципалітетів, а також глибину їх співпраці з місцевими органами влади (земства, губернатор).

Формування та розвиток муніципальної земельної та приватної виробничої власності на прикладі міст Херсона, Одеси та Миколаєва дослідила Л.О. Цибуленко [42]. Реформа 1892 р. оцінена нею позитивно з позиції зростання ініціативи міст щодо промисловості. Автор пов'язує таку реакцію з тим, що держава була зацікавлена у зміцненні промисловості через місцеві виробництва й позики. Такі дії мали сприяти наповненню міських бюджетів, а значить, і державної казни.

До праць, в яких описано міське самоврядування Півдня України також потрібно додати монографію О.В. Черемісіна [43]. У ній проводиться аналіз формування місцевих самоврядних органів. Автором розглянута законодавча база дослідження. Розглядаються питання міського господарства та функціонування бюджету. Значна увага приділена проблемі місцевих управлінських особливостей.

О.П. Прищепа вивчала питання міського самоврядування на Волині. У своїй монографії про волинські міста [27], автор описала модернізаційні процеси, які там відбувалися, зокрема, і перетворення у сфері міського самоврядування. У статті, присвяченій реформі 1870 р. [28] автор описує зміни виборчого права, що відбулися внаслідок перетворень. У статті «Міська реформа 1892 р. та її запровадження на Волині», загалом позитивно оцінено зміни, хоча й вказано на зменшення числа виборців і консерватизм нових міських властей [30]. У статті «Правові та

економічні аспекти розвитку приватновласницьких міст на Волині (др. пол. XIX- поч. XX ст.)» розкрито особливості управління приватними містами. Автор описує міста, які перебували у феодалній власності, на яких не поширювалися міське положення. Здійснено дослідження органів самоврядування міст. Проаналізовані юридичні акти, що регламентували життя цих установ. Показана боротьба міст за виведення їх з такого статусу [31].

Значний науковий доробок стосується міста Харкова. Так, діяльність харківських міських властей досліджена у дисертації О.М. Головка [8]. Хронологічні рамки праці охоплюють період з 1893 по 1917 рр. У праці акцент зроблено на соціальній структурі самоврядних органів та особливостях реалізації положення 1892 р. у Харкові. Здійснено оцінку успішності міських проектів. Автор звертає увагу на дискримінацію неправославних і малозаможних під час виборів до муніципалітетів.

Дисертація В.М. Токарева присвячена харківському міському самоврядуванню згідно положення 1870 р. [40]. Праця носить історико-юридичний характер. Хронологічно охоплено період від 1870 по 1890-ті рр., до контрреформи 1892 р. Автор аналізує політико-правові погляди і пов'язані з ними джерела розглянутого періоду, а також реалізацію практичного досвіду реформ міського самоврядування.

Ще одним історико-правовим дослідженням цієї проблеми є праця В.М. Грицака [11]. Автор аналізує відносини харківської губернської адміністрації з органами міського самоврядування. Політичні погляди і рівень правової культури губернаторів часто, на думку автора, ставали додатковими суб'єктивними факторами, що призводили до конфліктів між муніципальними структурами та органами державної влади.

Самоврядні міські структури Чернігівської губернії останньої третини XIX століття висвітлені у працях Л.М. Шарої [46]. На основі зібраних матеріалів автор стверджує, що після 1892 р. муніципальні власті стали додатками губернських адміністрацій. Також нею були описані успіхи у вирішенні фінансових, господарських і гуманітарних проблем органами влади міст. Проаналізовані відносини між міськими адміністраціями та земствами.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що проблема діяльності органів міського самоврядування на Поділлі не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі. Окрім декількох праць, в яких частково розкриті окремі аспекти досліджуваної нами теми, переважна більшість дослідників акцентують увагу на загальноукраїнських масштабах або ж аналізують діяльність самоврядних установ інших регіонів. На заповнення прогалін у цьому напрямку і спрямоване наше майбутнє дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоконь М. В. Органи державного управління та місцеве самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах Лівобережної України): історико-правове дослідження. Харків : Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2003. 260 с.
2. Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування: у 2 ч. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. Ч. 1. 364 с.
3. Верменич Я. В. Територіальна організація в Україні як наукова проблема: регіонально-історичний та політико-адміністративний виміри. Київ : Інститут історії України НАН України, 2008. 160 с.
4. Верменич Я. В., Дмитрук В. І., Архипова С. І. Міська історія України: проблеми початкового датування. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 140 с.
5. Верменич Я. В. Історична регіоналістика VS краєзнавство: маркери дослідження мереж соціальної взаємодії в часі та просторі // Краєзнавство. 2018. № 3. С. 4–13.
6. Верменич Я.В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. Київ : Інститут історії України НАН України, 2011. 306 с.
7. Гальчак С.Д. Історичні аспекти становлення й розвитку місцевого самоврядування у Східному Поділлі в дорадянський період // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. 2006. № 11. С. 206–217.
8. Головка О.М. Харківське міське самоврядування у 1893 - 1917 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Харків, 1997. 18 с.
9. Горбачов В.П. Міська реформа 1870 року в Україні / В.С. Шандра // Український історичний журнал. 2013. № 2. С. 197–203.
10. Горбачов В.П. Міська реформа 1870 року в Україні. Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС, Міжнародна асоціація істориків права, 2008. 320 с.
11. Грицак В.М. Губернатор в державному механізмі Російської імперії в другій половині XIX ст. (на матеріалах Харківської губернії): Історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 12.00.01. Одеса, 1999. 21 с.
12. Гуменюк А. О. Міста Правобережної України в другій половині XIX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 1993. 16 с.
13. Добржанський С.О. Від найбільшого повітового міста до губернського центру: Вінниця в системі управління Подільської губернії початку XX ст.// Краєзнавство. 2018. № 3. С. 32–40.

14. Єсюнін С.М. Міста Подільської губернії у другій половині XIX - на початку XX ст.: соціальна інфраструктура, адміністративний та економічний аспекти: автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 Кам'янець-Подільський, 2011. 20 с.
15. Єсюнін С. М. Громадське управління містами Подільської губернії у другій половині XIX - на початку XX ст. // Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції / НАН України, Ін-т історії України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка, Хмельниць. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України, Центр дослідження історії Поділля Ін-ту історії України НАН України. 2014. С. 194-204.
16. Єсюнін С. М. Міста Поділля у другій половині XIX - на початку XX ст. Хмельницький : Мельник А. А., 2015. 334 с.
17. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. Львів : ЛОН МІО, 1996. 168 с.
18. Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми / за ред. Л.О. Зашкільняка. Львів, 2004. 406 с.
19. Кароєва Т.Р. Історія має право сподіватися від міста Вінниці блискучого майбуття... Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 204 с.
20. Марченко О.М. Міське самоврядування на півдні України у другій половині XIX ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 1997. 16 с.
21. Мельничук О.Ф. Реалізація виборчого права в Подільській губернії за міським положенням 1870 р. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 1999. № 1. С. 45–49.
22. Мельничук О.Ф. Адміністративний апарат та органи місцевого самоврядування на Поділлі у другій половині XIX століття. Вінниця : Велес, 2001. 192 с.
23. Міста і містечка Поділля від доби Середньовіччя до початку XX ст. : матеріали наук. конф. 24–25 верес. 2015 р. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 640 с.
24. Нікітін Ю. О. Міська реформа 1892 р. у сучасній історіографії // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2011. № 19. С. 287–291.
25. Нікітін Ю. О. Поререформні міста Лівобережної та Слобідської України у другій половині XIX ст.: історичний аспект самоврядування: автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Київ, 2015. 39 с.
26. Плаксієв Т.М. Міське самоврядування Середньої Наддніпрянщини в другій половині XIX - на початку XX століть: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Запоріжжя, 2001. 19 с.
27. Прищеп О. П. Міста Волині у другій половині XIX - на початку XX ст. Рівне: ПП ДМ, 2010. 287 с.
28. Прищеп О.П. Виборчий закон, згідно з міським положенням 1870 р. та його реалізація на Волині // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. 2001. № 2. С. 136–142.
29. Прищеп О.П. Міста Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст.: сучасний стан досліджень та перспективи вивчення // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. 2013. № 12. С. 131–139.
30. Прищеп О.П. Міська реформа 1892 р. та її запровадження на Волині // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. 2001. № 2. С. 142–148.
31. Прищеп О.П. Правові та економічні аспекти розвитку приватновласницьких міст Волині у другій половині XIX - на початку XX ст. // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. 2003. № 5. С. 128–131.
32. Реєнт О.П. Деякі проблеми історії України XIX - початку XX ст.: стан і перспективи наукової розробки // Український науковий журнал. 2000. № 2. С. 3–26.
33. Скрипник А. Ю. Державні установи Подільської губернії у XIX - на початку XX ст.: Історіографія проблеми // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. 2003. № 5. С. 17–23.
34. Стрельбіцька Н.І. Джерельна база дослідження діяльності органів міського самоврядування на Поділлі в XIX-на початку XX ст. // Вінниччина: минуле та сьогодення: Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXI Вінницької історико-краєзнавчої конференції 25- 26 жовтня 2007 р. 2007. С. 179–188
35. Стрельбіцька, Н.І. Діяльність органів міського самоврядування правобережної України по соціальному захисту інтересів населення (остання чверть XIX-початок XX ст.): наукове видання // Студії Кам'янець-Подільського Центру дослідження історії Поділля. 2005. № 1. С. 295–308.
36. Стрельбіцька, Н. І. Діяльність представників органів міського самоврядування міста Бара - міських голів та гласних думи і управи наприкінці XIX - початку XX століть // Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.: до 615-ї річниці першої док. згадки про м. Ров, 475-ї річниці з часу надання м. Бару магдебурзького права та 150-річчя з дня народж. М.С. Грушевського, 9-10 верес. 2016 р. 2016. С. 115–118.
37. Стрельбіцька, Н. І. До історії діяльності органів міського самоврядування міста Вінниці в XIX - на початку XX ст. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2007. № 12. С. 239–244.

38. Стрельбіцька Н.І. З історії діяльності органів міського самоврядування міста Могилів-Подільського в XIX - на початку XX ст. // Друга Могилів-Подільська конференція. 2006. С. 96–103.
39. Стрельбіцька Н.І. Роль поляків в органах міського самоврядування на Поділлі в кінці XIX – на початку XX ст. // XXIV Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція "Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)", 1-2 черв. 2012 : зб., Він. обл. краєзнав. музей, ВОУНБ ім. К.А.Тімірязєва. 2012. С. 210–215.
40. Токарев, В. М. Харківське міське самоврядування за городовим положенням 1870 року (історико-правове дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 1998. 18 с.
41. Удод О.А. Історія повсякденності: питання методології, історіографії та джерелознавства / Сучасні підходи до історичної освіти. Уклад. І. Костюк, П. Кендзьор. Львів : НВФ «Українські технології», 2009. 128 с.
42. Цибуленко Л.О. Діяльність органів самоврядування Одеси, Миколаєва, Херсона щодо формування і розвитку муніципальної земельної та виробничої власності в кінці XIX - на початку XX століть: автореферат ... дис. канд. істор. наук.: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2001. 19 с.
43. Черемісін О.В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785–1917 рр. Херсон : «Олді-плюс», 2017. 581 с.
44. Чорний Д.М. По лівий берег Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX - початок XX ст.). Харків, 2007. 301 с.
45. Шандра В.С. Формування бюрократії в Правобережній Україні // Український історичний журнал. 2007. № 2. С. 143–158.
46. Шара Л.М. Становлення органів самоврядування у містах і посадах Чернігівської губернії в останній третині XIX ст.: автореферат ... дис. канд. істор. наук: 07.00.01. Харків, 2002. 18 с.
47. Щерба Т. О. Введення Міського положення 1870 р. в містах Київської губернії // Другі Яковлівські читання : матеріали наук. конф.. С. 30–39.
48. Щерба Т. О. Міське самоуправління на Правобережній Україні у другій половині XIX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00. Донецьк. 2001. 19 с
49. Щерба Т.О. Проблемні питання введення міського положення 16 червня 1870 року в містечках Правобережної України // Порівняльно-аналітичне право - електронне фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2014. № 8. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/8.pdf. (дата звернення 30.01.2019).

Дмитрий Щербанюк

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, аспирант
(Украина)

Олег Мельничук

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
доктор исторических наук, профессор (Украина)

**Городское самоуправление на Подолье 1870-1917 гг.
в современной украинской историографии**

Аннотация. В статье проанализирована современная украинская историография по проблемам деятельности органов городского самоуправления на Подолье во второй половине XIX - начале XX в. Более детальному анализу подвергнуто труды, что касаются Подолья определенного нами времени. Научные исследования, посвященные другим регионам, или же выполненные в общеукраинском масштабе, описаны более поверхностно. В результате сделан вывод о недостаточной разработке украинскими учеными обозначенной темы, что будет служить задачей для дальнейшего исследования авторами этой проблематики.

Ключевые слова: Историография, городская дума, городская управа, городское самоуправление, Подолье, реформы.

ABSTRACT

Dmytro Shcherbaniuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University,
postgraduate student (Ukraine)

Oleh Melnychuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University,

City Self-Government in Podillia 1870-1917. in modern Ukrainian historiography

The article analyzes contemporary Ukrainian historiography on the problems of the activities of the bodies of city self-government in Podillya in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. A more detailed analysis of the work related to the Podillya of this period. Scientific investigation devoted to other regions, or performed on the national scale, had been described more superficially. As a result, the conclusion is drawn about the not enough development by Ukrainian scientists of this topic, which will serve the purpose of further researches by the author of this issue. The description of historiography begins with an overview of the works that investigated the problem of the methodology of history. The works shown here can be considered the first researches of such a direction in the Independent Ukraine. Then there is a description of the works devoted to certain Ukrainian regions that at that time were the constituent parts of the Russian Empire.

The period of the reign of Alexander II is characterized by general modernization processes in the Russian Empire, part of which was the Podillya province. In modern Ukraine, similar transformations are under way. There is a reform of decentralization of power and in this context, it would be advisable to turn to the historical experience of officials of the nineteenth century. In 1870, the reform of municipal self-government began. Since then, cities have considerable freedom in dealing with economic and humanitarian problems. In February 1917, the Russian Empire fell, therefore, the old municipal forms ceased to function and new forms began to emerge. This is due to the chronological framework of our study.

Key words: *historiography, city дума, city executive, city self-government, Podillya, reforms.*

REFERENCES:

1. Bilokonj M. V. Orghany derzhavnogho upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja v Rosijskij imperiji u drugij polovyni XIX st. (na materialakh Livoberezhnoji Ukrajinji): istoryko-pravove doslidzhennja. Kharkiv : Vydavnytvo Nacionaljnogho universytetu vnutrishnikh sprav, 2003. 260 s.
2. Vermych Ja. V. Administratyvno-terytorialnyj ustrij Ukrajinji: evolucija, suchasnyj stan, problemy reformuvannja: u 2 ch. Kyjiv : Instytut istoriji Ukrajinji NAN Ukrajinji, 2009. Ch. 1. 364 s.
3. Vermych Ja. V. Terytorialna organizacija v Ukrajinji jak naukova problema: rehionalno-istorychnyj ta polityko-administratyvnyj vymiry. Kyjiv : Instytut istoriji Ukrajinji NAN Ukrajinji, 2008. 160 s.
4. Vermych Ja. V., Dmytruk V. I., Arkhypova S. I. Misjka istorija Ukrajinji: problemy pochatkovogho datuvannja. Kyjiv : Instytut istoriji Ukrajinji NAN Ukrajinji, 2010. 140 s.
5. Vermych Ja. V. Istorychna rehionalistyka VS krajeznavstvo: markery doslidzhennja merezh socialjnoji vzajemodiji v chasi ta prostori // Krajeznavstvo. 2018. № 3. S. 4–13.
6. Vermych Ja. V. Istorychna urbanistyka v Ukrajinji: teorija mistoznavstva i metodyka litochyslennja. Kyjiv : Instytut istoriji Ukrajinji NAN Ukrajinji, 2011. 306 s.
7. Ghalichak S. D. Istorychni aspekty stanovlennja j rozvytku miscevogho samovrjaduvannja u Skhidnomu Podilli v doradjanskyj period // Problemy istoriji Ukrajinji XIX - pochatku XX st. 2006. № 11. S. 206–217.
8. Gholovko O. M. Kharkivjske misjke samovrjaduvannja u 1893 - 1917 rokakh: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kharkiv, 1997. 18 s.
9. Ghorbachov V. P. Misjka reforma 1870 roku v Ukrajinji / V. S. Shandra // Ukrajinjskyj istorychnyj zhurnal. 2013. № 2. S. 197–203.
10. Ghorbachov V. P. Misjka reforma 1870 roku v Ukrajinji. Donecjk : Donecckyj jurydychnyj instytut LDUVS, Mizhnarodna asociacija istorykiv prava, 2008. 320 s.
11. Ghrycak V. M. Gubernator v derzhavnomu mekhanizmi Rosijskoji imperiji v drugij polovyni XIX st. (na materialakh Kharkivjskoji guberniji): Istoryko-pravove doslidzhennja: avtoref. dys. ... kand. istor. nauk: 12.00.01. Odesa, 1999. 21 s.
12. Ghumenjuk A. O. Mista Pravoberezhnoji Ukrajinji v drugij polovyni KhKh st.: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02. Kyjiv, 1993. 16 s.
13. Dobrzhanskyj S. O. Vid najbilshogho povitovogho mista do gubernskogho centru: Vinnycja v systemi upravlinnja Podiljskoji guberniji pochatku XX st. // Krajeznavstvo. 2018. № 3. S. 32–40.
14. Jesjunin S. M. Mista Podiljskoji guberniji u drugij polovyni XIX - na pochatku XX st.: socialjna infrastruktura, administratyvnyj ta ekonomichnyj aspekty: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 Kam'janecj-Podiljskyj, 2011. 20 s.
15. Jesjunin S. M. Ghromadsjke upravlinnja mistamy Podiljskoji guberniji u drugij polovyni KhKh - na pochatku KhKh st. // Materialy XIV Podiljskoji naukoivoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji / NAN Ukrajinji, In-t istoriji Ukrajinji, Kam'janecj-Podiljskyj nac. un-t im. I. Oghijenka, Khmeljnyc. obl. orgh. Nac. spilky krajeznavciv Ukrajinji, Centr doslidzhennja istoriji Podillja In-tu istoriji Ukrajinji NAN Ukrajinji. 2014. S. 194-204.

16. Jesjunin S. M. Mista Podillja u drugij polovyni XIX - na pochatku XX st. Khmeljnyckyj : Meljnyk A. A., 2015. 334 s.
17. Zashkilnjak L.O. Vstup do metodologhiji istoriji. Ljviv : LON MIO, 1996. 168 s.
18. Ukrajinsjka istorioghrafija na zlami XXKh i XXI stolitj: zdobutky i problemy / za red. L.O. Zashkilnjaka. Ljviv, 2004. 406 s.
19. Karojeva T.R. Istorija maje pravo spodivatsja vid mista Vinnyci blyskuchogho majbuttja... Vinnycja : Nilan-LTD, 2018. 204 s.
20. Marchenko O.M. Misjke samovrjaduvannja na pivdni Ukrainy u drugij polovyni XIX st.: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01. Odesa, 1997. 16 s.
21. Meljnychuk O.F. Realizacija vyborchogho prava v Podiljskij ghuberniji za misjnym polozhennjam 1870 r. // Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kocjubynskogho. Serija: Istorija. 1999. № 1. S. 45–49.
22. Meljnychuk O.F. Administratyvnyj aparat ta orghany miscevogho samovrjaduvannja na Podilli u drugij polovyni XIX stolittja. Vinnycja : Veles, 2001. 192 c.
23. Mista i mistechka Podillja vid doby Serednjovichchja do pochatku KhKh st. : materialy nauk. konf. 24–25 veres. 2015 r. Vinnycja : Nilan-LTD, 2016. 640 s.
24. Nikitin Ju. O. Misjka reforma 1892 r. u suchasnij istorioghrafiji // Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kocjubynskogho. Serija: Istorija. 2011. № 19. S. 287–291.
25. Nikitin Ju. O. Poreformeni mista Livoberezhnoji ta Slobidskoji Ukrainy u drugij polovyni XIX st.: istorychnyj aspekt samovrjaduvannja: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk : 07.00.01. Kyjiv, 2015. 39 s.
26. Plaksij T.M. Misjke samovrjaduvannja Serednoji Naddnprjanshhyny v drugij polovyni XIX - na pochatku XX stolitj: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01. Zaporizhzhja, 2001. 19 s.
27. Pryshhepa O. P. Mista Volyni u drugij polovyni KhKh - na pochatku XX st. Rivne: PP DM, 2010. 287 s.
28. Pryshhepa O.P. Vyborchij zakon, zghidno z misjnym polozhennjam 1870 r. ta jogho realizacija na Volyni // Problemy istoriji Ukrainy XIX - pochatku XX st. 2001. № 2. S. 136–142.
29. Pryshhepa O.P. Mista Pravoberezhnoji Ukrainy kincja XVIII – pochatku XX st.: suchasnyj stan doslidzhenj ta perspektyvy vyvchennja // Naukovyj visnyk Skhidnojevropejskogho nacionalnogho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky. 2013. № 12. S. 131–139.
30. Pryshhepa O.P. Misjka reforma 1892 r. ta jiji zaprovadzhenja na Volyni // Problemy istoriji Ukrainy XIX - pochatku XX st. 2001. № 2. S. 142–148.
31. Pryshhepa O.P. Pravovi ta ekonomichni aspekty rozvytku pryvatnovlasnyckyx mist Volyni u drugij polovyni XIX - na pochatku XX st. // Problemy istoriji Ukrainy XIX - pochatku XX st. 2003. № 5. S. 128–131.
32. Rejent O.P. Dejaki problemy istoriji Ukrainy XIX - pochatku XX st.: stan i perspektyvy naukoj rozrobky // Ukrajinskyj naukovyj zhurnal. 2000. № 2. S. 3–26.
33. Skrypnyk A. Ju. Derzhavni ustanovy Podiljskoji ghuberniji u XIX - na pochatku XX st.: Istoriohrafija problemy. // Problemy istoriji Ukrainy XIX - pochatku XX st. 2003. № 5. S. 17–23.
34. Streljbcjka N.I. Dzhereljna baza doslidzhenja dijalnosti orghaniv misjogho samovrjaduvannja na Podilli v XIX-na pochatku XX st. // Vinnychchyna: mynule ta sjoghodennja: Krajeznavchi doslidzhenja. Materialy XXI Vinnyckoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 25- 26 zhovtnja 2007 r. 2007. S. 179–188.
35. Streljbcjka, N.I. Dijalnistj orghaniv misjogho samovrjaduvannja pravoberezhnoji Ukrainy po socialnomu zakhystu interesiv naseleennja (ostannja chvertj XIX-pochatok XX st.): naukovye vydannja // Studiji Kam'janecj-Podiljskogho Centru doslidzhenja istoriji Podillja. 2005. № 1. S. 295–308.
36. Streljbcjka, N. I. Dijalnistj predstavnykiv orghaniv misjogho samovrjaduvannja mista Bara - misjkykh gholiv ta ghasnykh dumy i upravy naprykinci XIX - pochatku XX stolitj // Barsjka zemlja Podillja: jevropejsjka spadshhyna ta perspektyvy stalogho rozvytku : materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.: do 615-ji richnyci pershoji dok. zghadky pro m. Rov, 475-ji richnyci z chasu nadannja m. Baru maghdeburzskogho prava ta 150-richchja z dnja narodzh. M.S. Ghrushevsjogho, 9-10 veres. 2016 r. 2016. S. 115–118.
37. Streljbcjka, N. I. Do istoriji dijalnosti orghaniv misjogho samovrjaduvannja mista Vinnyci v XIX - na pochatku XX st. // Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kocjubynskogho. Serija: Istorija. 2007. № 12. S. 239–244.
38. Streljbcjka N.I. Z istoriji dijalnosti orghaniv misjogho samovrjaduvannja mista Moghyliv-Podiljskogho v XIX - na pochatku XX st. // Drugha Moghyliv-Podiljsjka konferencija. 2006. S. 96–103.
39. Streljbcjka N.I. Rolj poljakiv v orghanakh misjogho samovrjaduvannja na Podilli v kinci XIX – na pochatku XX st. // XXIV Vseukrajinsjka naukova istoryko-krajeznavcha konferencija "Kozactvo v istoriji Ukrainy (do 360-richchja bytvy pid Batoghom)", 1-2 cherv. 2012 : zb., Vin. obl. krajeznav. muzej, VOUNB im. K.A.Timirjazjeva. 2012. S. 210–215.
40. Tokarjev, V. M. Kharkivsjke misjke samovrjaduvannja za ghorodovym polozhennjam 1870 roku (istoryko- pravove doslidzhenja): avtoref. dys... kand. juryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv, 1998. 18 s.

41. Udod O.A. Istorija povsjakdenosti: pytannja metodologhiji, istorioghrafiji ta dzhereloznavstva / Suchasni pidkhody do istorychnoji osvity. Uklad. I. Kostjuk, P. Kendzjor. Ljviv : NVF «Ukrajinsjki tekhnologhiji», 2009. 128 s.
42. Cybulenko L.O. Dijalnistj orghaniv samovrjaduvannja Odesy, Mykolajeva, Khersona shhodo formuvannja i rozvytku municypaljnoji zemeljnoji ta vyrobnychoji vlasnosti v kinci XIX - na pochatku XX stolitj: avtoreferat ... dys. kand. istor. nauk.: 07.00.01. Dnipropetrovsjk, 2001. 19 s.
43. Cheremisin O.V. Misjke samovrjaduvannja na Pivdni Ukrainy v 1785–1917 rr. Kherson : «Oldi-pljus», 2017. 581 s.
44. Chornyj D.M. Po livyj beregh Dnipra: problemy modernizaciji mist Ukrainy (kinecj XIX - pochatok XIX st.). Kharkiv, 2007. 301 s.
45. Shandra V.S. Formuvannja bjurokratiji v Pravoberezhnij Ukraini // Ukrajinsjkyj istorychnyj zhurnal. 2007. № 2. S. 143–158.
46. Shara L.M. Stanovlennja orghaniv samovrjaduvannja u mistakh i posadakh Chernighivsjskoji ghuberniji v ostannij tretyni XIX st.: avtoreferat ... dys. kand. istor. nauk: 07.00.01. Kharkiv, 2002. 18 s.
47. Shherba T. O. Vvedennja Misjkogho polozhennja 1870 r. v mistakh Kyjivsjskoji ghuberniji // Drughi Jakovlivsjski chytannja : materialy nauk. konf.. S. 30–39.
48. Shherba T. O. Misjke samoupravlinnja na Pravoberezhnij Ukraini u drughij polovyni KhIKh st.: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00. Donecjk.2001. 19 s
49. Shherba T.O. Problemni pytannja vvedennja misjkogho polozhennja 16 chervnja 1870 roku v mistechkakh Pravoberezhnoji Ukrainy // Porivnjajno-analitychne pravo - elektronne fakhove vydannja jurydychnogho fakuljtetu DVNZ «Uzhghorodsjskyj nacionalnyj universytet». 2014. № 8. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/8.pdf. (data zvernennja 30.01.2019).